

УДК 37.091.3"19"

В. Б. СОПІГА

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНИХ ПОСІБНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ АВТОСПРАВИ У 50–80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Розкрито доцільність використання наочності на заняттях із автосправи та методичні особливості застосування наочності у 1950–1980-і роки. Досліджено історичні аспекти застосування технічних засобів навчання у якості наочних посібників. Визначено та охарактеризовано два етапи розвитку методики застосування наочності у процесі підготовки фахівців із автосправи: накопичення емпіричного досвіду (50–60-і роки) та узагальнення емпіричного досвіду (70–80-і роки ХХ ст.). Обґрунтовано доцільність використання в сьогоденні окремих аспектів підготовки фахівців із автосправи.

Ключові слова: автосправа, навчання, наочність, етап.

В. Б. СОПИГА

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАГЛЯДНЫХ ПОСОБИЙ НА ЗАНЯТИЯХ АВТОДЕЛА В 50-80-Е ГОДЫ ХХ ВЕКА

Раскрыта целесообразность использования наглядности на занятиях автодела и методические особенности применения наглядности в 1950-1980-е годы. Исследованы исторические аспекты применения технических средств обучения в качестве наглядных пособий. Определены и охарактеризованы два этапа развития методики применения наглядности в процессе подготовки специалистов по автоделу: накопление эмпирического опыта (50-60-е годы) и обобщения эмпирического опыта (70-80-е годы ХХ ст.). Обоснована целесообразность использования в настоящем отдельных аспектов подготовки специалистов по автоделу.

Ключевые слова: автодело, обучения, наглядность, этап.

V. B. SOPIGA

METHODOLOGICAL FEATURES OF APPLICATION OF THE VISUAL GUIDE IN TRAINING OF DRIVERS IN 50-60 YEARS OF THE XX CENTURY

The article reveals the feasibility of using visual aids in the classroom with training of drivers and methodical peculiarities of clarity in the 1950-1980-th. The historical aspects of the application of technical training as visual aids are investigated. The two stages of development methods use visual aids in the training of training of drivers are identified and characterized: accumulation of empirical experience (50-60-th years) and synthesis of empirical experience (70-80-th years of the twentieth century.). The appropriateness of the present certain aspects of training with drivers is proved.

Keywords: training of drivers, training, presentation, stage.

Освітня політика України спрямована на створення умов навчання фахівців відповідно до світових стандартів. Це вимагає вдосконалення підготовки педагогічних кадрів і науково-педагогічних працівників.

Зміни у сучасному суспільстві та збільшення кількості автотранспорту вимагають покращення підготовки водіїв, розробки ефективної методики викладання автосправи та підвищення рівня компетентності майбутніх учителів.

Традиційно підготовка фахівців автосправи передбачає використання різноманітних форм і методів роботи, забезпечення навчального процесу засобами реалізації змісту програм. Одним із засобів, які сприяють засвоєнню навчального матеріалу, є наочність. Для розробки ефективної методики використання наочних посібників необхідно вивчити досвід учителів і викладачів, які здійснювали підготовку водіїв у попередні роки.

Окремі методичні аспекти використання наочності під час трудової, політехнічної підготовки розкрито у працях Д. О. Тхоржевського, В. М. Мадзігона, А. І. Дьоміна та ін.

Особливості застосування наочних посібників на заняттях з автосправи досліджували К. А. Лоцаков, В. П. Беспалько, В. Е. Рублях, Н. М. Стеблов та ін.

У концепції професійної освіти України зазначено, що існуюча система підготовки педагогічних працівників недостатньо зорієнтована на роботу в нових соціально-економічних умовах і вимагає вдосконалення. З огляду на це особливо цінним є вивчення та систематизація досвіду використання наочних посібників у процесі підготовки фахівців із автосправи. Це дасть змогу порівняти рівень інноваційних дидактичних проєктів минулого та сучасності і віднайти найкращі способи вдосконалення навчально-виховного процесу, які доцільно використовувати в умовах сучасного освітнього простору.

Мета статті полягає у виявленні особливостей використання наочних посібників на заняттях автосправи у 50–80-і роки ХХ ст.

Реалізація зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити доцільність використання наочних посібників у досліджуваній період;
- виявити та охарактеризувати етапи розвитку методики використання наочних посібників із автосправи у 1950–1980-і роки.

У процесі підготовки водіїв першорядне значення має наочність, оскільки вона дозволяє демонструвати деталі, механізми і прилади, які треба вивчити [8, с. 11]. Використання демонстративного матеріалу дає змогу вчителю зробити процес навчання цікавим, привабливим, виділити в ньому аспекти, на які потрібно звернути увагу під час вивчення тієї чи іншої теми. Тому загально визнано, що використання наочних посібників сприяє підвищенню рівня засвоєння навчального матеріалу.

У досліджуваній період засоби наочного навчання науковці поділяли за тими ж ознаками, що й сьогодні, а саме: посібники натуральні (деталі, механізми, прилади, інструменти, пристосування та ін.) і посібники зображувальні (схеми, креслення, діаграми, плакати, фотографії, діапозитиви, макети, моделі та ін.). Зображувальні посібники розділяли на об'ємні та площинні. До перших відносили макети і моделі, до других – схеми, плакати, креслення, фотографії, малюнки і таблиці [8, с. 19].

На думку Н. М. Стеблова, у процесі підготовки майбутніх фахівців із автосправи метод пояснення, відірваний від показу натуральних деталей, не можна вважати закінченим етапом повідомлення матеріалу, тому що під час вивчення окремих тем є багато питань та положень, для яких характерно те, що вони вимагають засвоєння конструкції або принципу роботи конкретних механізмів чи приладів. Розповідь викладача повинна супроводжуватися й органічно зливатися з демонструванням механізму. Окрім того, у процесі підготовки водіїв, повідомлення навчального матеріалу є по суті поясненням будови чи роботи предмета, який демонструється [8, с. 18–19]. Це дає підстави стверджувати, що домогтися єдності теоретичних знань і практичних навичок краще вдається тоді, коли ефективно використовуються методи, засоби і прийоми застосування наочних посібників.

У цей період дослідники вирішують питання щодо доцільності використання технічних засобів для унаочнення дидактичного матеріалу. Цілеспрямованість впровадження технічних засобів навчання (ТЗН) у процес підготовки фахівців, вважає С. І. Архангельський, зумовлено такими основними завданнями навчання:

- забезпечення інтенсивності навчання;
- підвищення інтересу та мотивація навчальної діяльності;
- перехід на більш високий ступінь інтелектуального і творчого розвитку;
- забезпечення раціональної системи організації навчального процесу [2, с. 13–14].

У процесі розвитку дидактики у другій половині ХХ ст. постійно розширювалася сфера застосування ТЗН разом з іншою наочністю, що було зумовлено необхідністю вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів до практичного застосування такого необхідного засобу засвоєння знань.

У багатьох наукових працях досліджуваного періоду, в яких порушувалося питання теорії навчання, розкривалася проблема наочних посібників. Можна стверджувати, що використання демонстративного матеріалу на заняттях автосправи у другій половині ХХ століття мало першорядне значення, оскільки в більшості випадків предметом вивчення були натуральні посібники. Проте важливим було й застосування технічних засобів навчання.

Дослідження особливостей використання наочних посібників у 1950–1980-і роки дозволило виявити та охарактеризувати два етапи розвитку методики їх використання (у тому числі ТЗН) на заняттях автосправи.

Етап накопичення емпіричного досвіду – 50–60-ті роки ХХ ст. Розвиток дидактики у цей час спрямовувався партійними постановами та визначеними ними завданнями, які формулювали керівники педагогічної науки в Україні. Більшість досліджень того часу мала на меті розробку методів та засобів навчання, у тому числі з використанням наочності. Але тоді ще не було проведено фундаментальних, системно-охоплюючих досліджень щодо згаданого аспекту педагогічної науки [1, с. 201].

Окремі науковці виділяють середину 50–60-х років як окремий етап у зв'язку з виникненням технологічного підходу та створенням теоретичної бази, в основу якої була покладена ідея програмованого навчання. У цей період були розроблені спеціальні аудіовізуальні засоби навчання, спрямовані на реалізацію пізнавальних цілей, створені електронні класи, лінгафонні кабінети, засоби зворотного зв'язку, навчальні машини, тренажери тощо [10, с. 201–202].

Оскільки не було фундаментальних досліджень щодо методики використання ТЗН під час занять із автосправи, викладачі, як правило, накопичували емпіричний досвід.

Разом з іншою наочною у навчальному процесі застосовували проєкції статичного зображення. Для цього використовували: проєкційні ліхтарі для скляних діапозитивів; апарати для плівкових діапозитивів – фільмоскопи; апарати, в яких непрозорий об'єкт, освітлений джерелом світла, відбивається у дзеркалі та через об'єктив дає зображення на екрані – епідіаскопи. Саме епідіаскопи були найбільш доступними й універсальними апаратами. Вони створювали на екрані проєкції малюнків, фотознімків, ілюстрацій із книг та інших зображень, зроблених на площині [8, с. 22–24]. Такі ТЗН надавали можливість використовувати велику кількість ілюстративного матеріалу та насичувати навчальний процес наочними посібниками, не порушуючи методичної цілісності занять, а іноді й покращуючи її.

Поступово накопичувався досвід розповсюдження ТЗН. Так, відповідно до інструкції заступника міністра освіти УРСР П. Миргородського від 15 січня 1966 р. для забезпечення закладів освіти навчальними та науковими фільмами вводилась єдина система кінопрокату та створювалися спеціальні фонди [6, с. 16].

Серед навчальних фільмів було багато таких, які могли використовуватися на заняттях із автосправи, а саме: «Автомобіль «Москвич» і його технічне обслуговування» (1962 р.), «Вантажні автомобілі «ЗІЛ» (1961 р.) [6, с. 17].

Окрім кінофільмів, розповсюджувалися кінокурси. Зокрема, для занять із автосправи був розроблений кінокурс «Автомобіль», який складався з таких розділів: 1) Двигун; 2) Карбюрація; 3) Електрообладнання автомобіля; 4) Трансмісія; 5) Гальмування; 6) Ходова частина. Також був розроблений кінокурс «Трактор», який мав аналогічну структуру [6, с. 21–23].

Фільми використовували переважно після засвоєння відповідного навчального матеріалу. Перед показом фільму інколи проводили бесіду, в якій повідомляли про кінострічку, відзначали місця, що потребують особливої уваги, пропонували перелік питань, на котрі учням необхідно відповісти після перегляду. Кінофільм спочатку показували повністю, а після цього проводили бесіду з загальних питань теми. Повторно фільм демонстрували частинами з бесідою після кожного питання. У заключній бесіді аналізували весь зміст кінострічки [8, с. 22–25]. Учителі пропонували й інші варіанти організації перегляду фільмів, але в будь-якому разі навчальні цілі краще досягалися тоді, коли учням відводили активну роль.

У процесі етапу накопичення емпіричного досвіду основна увага дослідників була звернена на розробку методів навчання, в тому числі методики демонстрування наочності із застосуванням ТЗН. На заняттях із автосправи використовувалися ілюстрації, кінофільми та кінокурси, в яких розкривалася будова автомобілів, правила їхнього технічного обслуговування та особливості ремонту.

Етап узагальнення емпіричного досвіду (70–80-і роки ХХ ст.). Характерною ознакою цього етапу було збільшення кількості науковців, які досліджували питання наочності, відповідно зросла чисельність публікацій, локальних досліджень, що створювало умови не тільки для накопичення, а й узагальнення наукової інформації [1, с. 201–202]. В українській науці у цей час працювали дидакти (П. Я. Дзюба, М. С. Жаров, В. П. Беспалько,

С. І. Архангельський, А. Л. Гринь, К. А. Лощаков та ін.), які своїми працями забезпечували теоретичне обґрунтування та практичне функціонування закладів освіти.

Характерним для 70-х років був інтенсивний розвиток нових технічних засобів навчання. Було розроблено багато методичних рекомендацій, які полягали у спрямованості на програмоване навчання, використання аудіовізуальних засобів, автомобільних тренажерів тощо. Так, згідно з дослідженням П. Я. Дзюби, найвища успішність студентів (майбутніх учителів автосправи) та учнів середніх загальноосвітніх шкіл досягалася тоді, коли в процесі підготовки використовувалися елементи програмованого навчання. Застосування елементів програмованого контролю і ТЗН мобілізувало увагу, активізувало та інтенсифікувало навчальний процес, що в кінцевому результаті сприяло підвищенню успішності студентів та учнів [3, с. 28–30].

Щодо методики використання ТЗН, то в закладах освіти, де готували фахівців із автосправи, існувала практика створення і використання пристроїв, у яких поєднувались тренажери і кінопроектори. Разом з цим існувала недооцінка можливості самостійного застосування одних та інших. У методичних рекомендаціях зазначалося, що на заняттях під час перегляду кінофільмів у більшості випадків доцільно використовувати не весь фільм, а окремі його фрагменти. Однак, на думку А. А. Костіна, під час вступних і перших занять нових розділів програми краще демонструвати весь фільм відразу [4, с. 20]. Вважаємо, що ці рекомендації необхідно врахувати у процесі підготовки водіїв у сучасних умовах.

У наукових працях В. Е. Рубляха зазначено, що інтерес до занять значно зростає, якщо школярі брали участь у заходах позакласної роботи, у тому числі у виконанні завдань з виготовлення навчально-наочних посібників [7, с. 5–6]. Це дає підстави стверджувати, що зацікавленість заняттями зростала завдяки використанню наочних посібників не тільки під час демонстрації, а й у процесі їх виготовлення.

У цей період продовжував накопичуватися досвід використання наочних посібників, перелік яких затверджувався централізовано. Зокрема, наказом міністра освіти СРСР № 101 від 16 червня 1976 р. був затверджений перелік навчального обладнання та навчально-наочних посібників для кабінетів автосправи середніх загальноосвітніх шкіл [5, с. 13]. Зазначалося, зокрема, що у школах, де відбувається підготовка водіїв, кабінети автосправи треба забезпечити обладнанням і навчально-наочними посібниками (протягом 1976–1980 рр.), до переліку яких входили:

- обладнання, пристрої та інструменти (деталі автомобіля, інструменти для розбирання та ремонту тощо);
- навчально-наочні посібники (моделі – однодискової муфти щеплення, синхронізатора коробки передач, центрального гальма, міжосьового диференціала, одноциліндрового карбюраторного двигуна, світлофорів, а також дорожні знаки, фігури і перехрестя доріг);
- таблиці (будова автомобіля, технічне обслуговування автомобіля, ремонт автомобіля, техніка безпеки при обслуговуванні автомобілів, правила руху автотранспорту, безпека руху автотранспорту, інструкційні картки зі складально-розбірних робіт);
- екранні засоби навчання (кінофільми та діафільми) [5, с. 14–15].

Для 1980-х років характерним було виникнення комп'ютерних лабораторій, розвиток програмних засобів навчання [10, с. 204]. Це був своєрідний підсумок розвитку радянської дидактики. У цей час збереглася тенденція переважної орієнтації досліджень на проблеми методів, засобів та загальнотеоретичних засад підготовки майбутніх фахівців [1, с. 202].

Згідно з твердженням А. Я. Сичова та В. А. Мостакова наочність необхідно використовувати не тільки для безпосереднього навчання практичному водінню, а й для закріплення знань (вивчення правил дорожнього руху в реальній ситуації тощо) [9, с. 7]. На нашу думку, ці методичні рекомендації доцільно використовувати в сучасних умовах.

Отже, характерним для етапу узагальнення емпіричного досвіду були аналіз і синтез інформації, здобутої на попередньому етапі. Це становило основу для розробки та впровадження нових методичних рекомендацій щодо застосування тренажерів, кінофільмів і програмованого навчання у процесі підготовки фахівців із автосправи.

Використання наочності на заняттях із автосправи у 1950–1980-і роки сприяло підвищенню рівня засвоєння знань, вмінь і навичок, давало змогу активізувати пізнавальну діяльність та емоційний вплив на учнів. У розвитку методики використання наочних посібників на заняттях автосправи у досліджуваній період простежується два етапи: *накопичення*

емпіричного досвіду, під час якого впроваджувалася практика використання діапозитивів, кінофільмів тощо, та *узагальнення емпіричного досвіду*, який характеризується збільшенням кількості рекомендацій з розробки та впровадження нових методик використання ТЗН у процесі підготовки майбутніх фахівців із автосправи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаменко О. Періодизація розвитку дидактики в Україні в другій половині ХХ століття / О. Адаменко // Гуманізація навчально-виховного процесу : науково-методичний збірник. – 2010. – Вип. 51. – С. 196–203.
2. Архангельський С. И. Состояние и перспективы использования ЭВМ в учебном процессе высшей школы / С. И. Архангельский // Технические средства обучение : сборник трудов. – М.: Москов. гос. пед. ин-т. им. В. И. Ленина, 1975 – С. 3–18.
3. Дзюба П. Я. Научно-педагогические основы подготовки учителя трудового обучения в педагогических институтах (на материале специальности «Автодело»): автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Дзюба Павел Яковлевич ; Киев. госуд. пед. ин-т. им. А. М. Горького. – К., 1973. – 31 с.
4. Костин А. А. Использование средств кино в обучении автоделу / А. А. Костин // Школа и производство. – 1972. – № 6. – С. 17–20.
5. Про затвердження переліку навчального обладнання та навчально-наочних посібників для кабінетів автосправи середніх загальноосвітніх шкіл, в яких проводиться відповідне навчання учнів старших класів // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1976. – № 17. – С. 12–17.
6. Про проведення єдиної системи прокату навчальних та наукових фільмів системи кінопрокату // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1966. – № 9. – С. 16–24.
7. Рублях В. Э. Изучения правил дорожного движения в школе : пособие для учителей / В. Э. Рублях, Л. Н. Гончаренко. – Изд. 2-е, перероб. и доп. – М.: Просвещение. – 1976. – 192 с.
8. Стеблев Н. М. Методика обучения шоферов / Н. М. Стеблев. – Изд. 3-е, перероб. и доп. – М.: ДОСААФ, 1960. – 502 с.
9. Сычев А. Я. Вождения автомобиля : метод. пособие / А. Я. Сычев, В. А. Мостаков. – 2-е изд., перероб. и доп. – М.: ДОСААФ, 1981. – 144 с.
10. Хоменко В. В. Сутність поняття технічних засобів навчання та етапи їх розвитку / В. В. Хоменко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – 2011. – № 13. – С. 200–205.